

Семенець Сергій Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики Житомирського державного університету ім. І.Франка.

Захистив кандидатську дисертацію у 1998 р. під керівництвом З.І.Слепкань на тему: „Розвиток продуктивного мислення учнів при вивченні алгебри і початків аналізу”.

*Я вдячний долі за те, що є учнем, вихованцем, послідовником
ідей Зінаїди Іванівни.*

*В особі Зінаїди Іванівни як провідного українського
методиста-математика гармонійно поєднуються
вимогливість і людяність, талант і працьовитість,
мудрість і професіоналізм.*

*Особливо прекрасні людські якості Зінаїди Іванівни
виявляються в тому, як вона вболіває, переживає та підтримує
своїх аспірантів і докторантів.*

*Бажаю Вам, вельмишановна Зінаїдо Іванівно, міцного
здоров'я, молодечого завзяття та натхнення у творчій праці,
добра, благополуччя, щастя й радості в сімейному колі, безмежної
вдячності від усіх вихованців (студентів, аспірантів, докторантів).
Знаю, що Вас люблять, цінують і поважають в усій Україні, а це,
мабуть, є найбільшим надбанням
Людини, Вихователя та Науковця.*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

С.П. Семенець,
кандидат педагог. наук, доцент,
Житомирський державний університет ім. І. Франка,
м.Житомир, УКРАЇНА

Обґрунтовується положення про те, що старший юнацький (студентський) віковий період є сензитивним для реалізації основних концептуальних засад, тривієвих цілей системи розвивального навчання. Визначаються на ті засоби, які дають можливість подолати існуючі протиріччя студентського вікового періоду в рамках концепції розвивальної освіти.

Розробка теорії та методики розвивального навчання в системі методичної підготовки майбутніх учителів математики є загальною проблемою, яку розв'язує автор статті у своїх дослідженнях. Аналіз робіт Ш.А. Амонашвілі, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, А. Дістервега, О.К. Дусавицького, Д.Б. Ельконіна, Л.В. Запорожця, Г.С. Костюка, В.Т. Кудрявцева, О.М. Леонтьєва, С.Д. Максименка, О.М. Матюшкіна, М.І. Махмутова, Н.О. Менчинської, Д.Пойа, В.В. Реткіна, С.Л. Рубінштейна, В.В. Рубцова, З.І. Слепкань, Н.Ф. Талізінної, К.Д. Ушинського, Г.А. Цукерман дозволив визначити методологічні основи

системи розвивального навчання [1; 2]. З метою розв'язання загальної проблеми автором були проаналізовані існуючі в системі освіти методичні концепції реалізації розвивальної функції навчання та розвитку творчості особистості [3]. Для подальших досліджень необхідно обґрунтувати положення про те, що старший юнацький (студентський) віковий період є сензитивним для реалізації основних концептуальних засад системи розвивального навчання. Наукове обґрунтування цього положення є метою цієї роботи.

Основоположник теорії розвивального навчання В.В. Давидов зазначав, що термін

„розвивальне навчання” тоді має зміст, коли визначені основні його показники:

1) охарактеризовані головні психічні новоутворення, які виникають, формуються і розвиваються в даному віці;

2) виділена провідна діяльність вікового періоду, яка визначає виникнення та розвиток відповідних новоутворень;

3) описаний зміст і способи здійснення цієї діяльності (випадково чи цілеспрямовано);

4) розкрито зв'язок провідної діяльності із іншими видами діяльності;

5) розроблені методики для визначення рівня розвитку відповідних новоутворень;

6) досліджений характер зв'язку рівнів розвитку новоутворень даного вікового періоду з особливостями організації провідної та суміжними з нею видами діяльності [4, 7].

Отже, у процесі створення теорії розвивального навчання майбутніх учителів математики необхідно насамперед виділити психологічні особливості студентського (старшого юнацького) віку в порівнянні із іншими віковими категоріями, обґрунтувати психологічні та педагогічні умови реалізації системи розвивального навчання в педагогічному університеті.

У психолого-педагогічних дослідженнях особливості студентського віку почали вивчатися порівняно недавно (починаючи із 70-тих років ХХ століття у зв'язку з потребами педагогіки вищої школи). Загальновизнаними у педагогічній, методичній та психологічній літературі є положення про те, що студентський вік характеризується максимальним рівнем розвитку не лише фізичних, але й психологічних властивостей та вищих психічних функцій: сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, мови, емоцій, почуттів. Цей віковий період найсприятливіший для навчання і професійної підготовки, для формування індивідуального стилю діяльності, узагальненої картини світу, розвитку абстрактного мислення. Головними новоутвореннями студентського віку визнають усвідомлення своєї індивідуальності, неповторності, становлення самосвідомості та формування образу „Я” [5, 63]. К.Д. Ушинський вважав, що цей віковий період є „найрішучішим”, оскільки у ньому визначається спрямованість у способі

мислення людини та в її характері. Глибокі психологічні дослідження студентського віку проведені Б.Г. Ананьєвим, на основі яких були зроблені висновки про те, що „перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією, з іншого – виділяють цей вік як центральний період формування характеру та інтелекту” [6, 7].

У цей період життя людина вирішує, у якій послідовності вона прикладе свої здібності для реалізації себе в праці і в самому житті. Саме в юнацькому віці виникає потреба вибору життєвих цінностей. Дослідники описують процес розвитку людини у студентському віці як неперервне наростання функціональної працездатності і продуктивності, динаміки прогресивного росту, визнають, що у студентському віці є необхідні можливості для розвитку, саме в цьому віці розміщені сензитивні періоди, які ще недостатньо використовувались у навчально-пізнавальній діяльності. Однак детальніше вивчення цього періоду показало, що він є більш суперечливим, ніж це трактувалося традиційно у віковій психології. У складній структурі цього періоду розвитку моменти посилення однієї функції („максимуми”) суміщаються не тільки з моментами стабілізації, але й пониження інших функцій. Досі невідомо, які когнітивні здібності змінюються в юнацькому віці і в чому ці зміни полягають. Очевидно лише, що освіта і життєвий досвід впливають на когнітивний розвиток у цьому віці [7, 443].

Г. Крайг зазначає, що студенти демонструють закономірну послідовність змін у своєму мисленні, що являє собою типовий зразок інтелектуального розвитку, характерного для них. Розвиток у цьому віці визначається переважно за соціальним і культурним орієнтирами, оскільки молодь прикладає всі зусилля, щоб стати самостійними, економічно незалежними членами суспільства й нести відповідальність за себе та інших. У проведених дослідженнях студенти спочатку інтерпретували світ, у тому числі світ навчального досвіду, авторитарним, дуалістичним чином. Світ був тільки хорошим чи поганим. Роль викладача – учити студентів, а їх власна –

старанно вчитися. Але в процесі пошуку відповідей на поставлені запитання студенти поступово почали визнавати позитивні сторони в існуванні різних думок та підходів до вирішення питань. Особливо значущим було те, що після закінчення експерименту студенти визначались і брали на себе відповідальність за вибір особистих цінностей. Таким чином, студенти просувалися від початкового дуалізму (істина-брехня) до терплячості відносно суперечливих поглядів, а потім до самостійного вибору позиції та відповідальності за неї. Така послідовність змін, за визначенням Перрі, і являє собою типовий зразок інтелектуального розвитку, характерного для студентів. „Розвиток діалектичного мислення, відповідальності і обов'язковості, гнучке використання інтелекту – тільки деякі із описаних когнітивних досягнень, характерних для ранньої дорослості” [8, 688].

В.С. Мухіна обґрунтовує, що саме в юнацькому віці відбувається становлення людини як особистості, коли молода людина, пройшовши складний шлях онтогенетичної ідентифікації наслідування інших людей, привласнивши від них соціально-значущі властивості особистості, здійснює орієнтацію на співпереживання, моральне ставлення до людей і до самого себе. Саме в юнацькому віці загострюються здібності до чуттєвості щодо стану інших, актуалізується здатність переживати емоційно ці стани як свої [9]. З погляду реалізації концепції розвивального навчання особливо важливо, що юність самоzagлиблено розвиває в собі рефлексивні здібності, які дають змогу молодій людині вийти за межі внутрішнього світу і дозволяють знайти свою позицію в цьому світі.

С.С. Вітвицька виділяє ще одну особливість психічного розвитку студентів: якщо в середній школі дуже часто навчання і виховання випереджали розвиток, то в студентському віці найчастіше розвиток випереджає навчання і виховання [10, 100-101]. Остання проблема є особливо актуальною для традиційної системи вищої освіти і може бути розв'язана в рамках концепції розвивального навчання, побудованої на ідеї Л.С. Виготського про створення зон найближчого розвитку, які

визначаються у навчально-виховному процесі.

Ю.А. Самарін виділив три типи *суперечностей студентського віку*:

1. Соціально-психологічна. Протиріччя між розвитком інтелектуальних, фізичних сил студентів і жорстким лімітом часу та економічних можливостей для задоволення збільшених потреб. Формування власної навчально-професійної та науково-дослідної діяльності – основи психічного розвитку студентів, провідної ідеї реалізації системи розвивальної освіти у ВНЗ, – значно послаблене назване протиріччя, оскільки за цієї умови головними потребами стають саморозвиток, самоосвіта, самореалізація у виконуваний діяльності.

2. Дидактична. Суперечність між прагненням до самостійності у доборі знань і досить жорсткими формами і методами підготовки спеціаліста певного профілю. Різноманітність форм та методів навчання (насамперед активних та інтерактивних), відмова від традиційної орієнтації на одержання готових знань, авторитарної педагогіки та визнання педагогіки співробітництва, конструктивного діалогу, дозволяють розв'язати названу проблему в рамках концепції розвивального навчання.

3. Психолого-педагогічна. Конфлікт між великою кількістю інформації, що надходить різними каналами (розширення знань студентів), і відсутністю часу, а іноді бажання розумового переосмислення, що призводить до поверховості в знаннях і мисленні. Аналіз, рефлексія, здатність до планування, абстрагування та формування змістових узагальнень, що складають основу теоретичного мислення і як результат усього цього – системні теоретичні знання, дозволяють розв'язати назване протиріччя, яке дедалі більшу має актуальність у традиційній системі вищої освіти.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що студентський вік є сензитивним для реалізації поставлених тривірневих цілей системи розвивального навчання в педагогічному вузі: розвитку теоретичного мислення, формування та розвитку суб'єкта навчально-професійної діяльності, формування суб'єкта науково-дослідної діяльності. Психологічні особливості, психічні новоутворення студен-

тів створюють реальні можливості та сприятливі умови для інтерпретації основних концептуальних засад теорії розвивальної освіти в університеті:

1. Загальнонауковий діалектичний підхід до побудови змісту навчального матеріалу, що виявляється в:

- провідній ролі теоретичних знань і теоретичного мислення в процесі оволодіння ними, що досягається насамперед завдяки формуванню основних понять, дій та операцій (змістових аналізу, абстрагування, узагальнення, планування та змістової рефлексії), основних відношень, способів та методів мислительних дій;

- аналізі структури теоретичного матеріалу, його походження (введених понять, основних відношень та властивостей);

- вивченні змісту матеріалу в процесі розв'язування навчально-професійних та науково-дослідних задач;

- реалізації загальнонаукового методу пізнання та мислення – сходження від абстрактного (загального) до конкретного в процесі застосування теоретичних знань.

2. Перевага діалогово-дискусійних, активних та інтерактивних форм і методів організації навчального процесу, відмова від традиційної установки на одержання готових знань.

3. Формування навчально-професійної та науково-дослідної діяльності на основі сформованих змістово-теоретичних узагальнень і теоретичного типу мислення.

4. Становлення особистості, яка здатна самостійно оволодівати культурно-історичним досвідом та творчим потенціалом людства у процесі самоосвіти, самовиховання та саморозвитку.

Які мають бути психологічні, педагогічні, у тому числі методичні умови реалізації названих концептуальних ідей теорії розвивальної освіти, що відповідають головним психічним новоутворенням та особливостям старшого юнацького вікового періоду? – є тими питаннями, що мають автором вирішуватися в подальшому.

1. Семенець С.П. Система розвивального навчання: ретроспективний аналіз // Вісник ЖДУ. – 2005. – №24. – С. 121-124.

2. Семенець С.П. Аналіз методологічних основ системи розвивального навчання // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. Випуск 70. – 2005. – С. 127-132.

3. Семенець С.П. Аналіз методичних концепцій реалізації розвивального навчання та розвитку творчості // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2005. – Випуск 41. – С. 126-133.

4. Развивающее образование. – М.: ППКи ПРО, 2002. – Том I: Диалог с В.В. Давыдовым. – 254 с.

5. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К.: НПУ, 2000. – 210 с.

6. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста: Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л, 1974. – С. 5-8.

7. Психология развития. Хрестоматия по психологии / Сост. и ред. Е. Строганова, – СПб.: Питер, 2001. – 504 с.

8. Крайг Г. Психология развития. – 7-е изд., междунар. – СПб.: Питер, 2000. – 992 с.

9. Мухина В.С. Возрастная психология: феномен развития, детство, отрочество. – 5-е изд. – М.: Академия, 2000. – 433 с.

10. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.

Резюме. Семенець С.П. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ РАЗВИВАЮЩЕГО ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ. Автор статьи обосновывает то, что студенческий возрастной период есть сенситивным для реализации основных концептуальных положений, трехуровневых целей системы развивающего обучения. Определяются те средства, которые позволяют разрешить существующие противоречия студенческого возрастного периода в пределах концепции развивающего образования.

Summary. Semenets S. THE PECULIARITIES OF REALIZATION OF THE CONCEPT OF DEVELOPING TRAINING AT HIGHER SCHOOL. The author of the article proves that the student's age period is sensitive for realization of the main conceptual positions, the certain three-level purposes of system of developing training. He specifies the means which allow to solve the existing contradictions of the student's age period within the limits of the concept of developing education.

Надійшла до редакції 18.01.2006 р.